

Юлія Березюк,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту ЖОР
ORCID ID: 0000-0001-9853-123
uajully@gmail.com
Радана Мерзова,
доктор філології,
старший викладач кафедри славістики
Університет Палацького, Чехія
ORCID: 0000-0002-3958-3165

ПЕДАГОГІЧНІ РОЗВІДКИ ПРО ВОЛИНСЬКИХ ЧЕХІВ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано інтеграцію національних меншин, які проживали на території сучасної України в XIX ст. та на початку XX ст., зокрема волинських чехів, в українське суспільство.

Автори описують історичний, культурний та активний педагогічний вплив волинських чехів на розвиток культури, економіки, освіти тодішньої України. Зазначено, що розуміння важливості створення системи національної освіти, шкільництва на становлення демократичного, розвинутого суспільства сприяло появі культурно-освітніх інституцій, які існували на території України.

Вони зіткнулися з певними труднощами у розвитку шкільної освіти, зокрема це був мовний бар'єр, фінансові проблеми, застарілі методи та форми навчання, а особливо контроль з боку російського уряду. У статті зазначено, що важливу роль у підтримці освіти серед чехів відігравали громадські організації, такі як Чеське товариство ім. Я.А. Коменського та Чеська Матиця Шкільна. Вони засновували школи, підтримували їх фінансово та організовували культурно-просвітницькі заходи. У 1930-х роках політична ситуація в СРСР призвела до закриття багатьох національних шкіл, включно з чеськими, як частину загальної політики ліквідації національних меншин. Незважаючи на труднощі, волинські чехи змогли зберегти свої освітні та культурні здобутки завдяки організаціям і громадським ініціативам, що сприяло розвитку освітніх інституцій навіть у міжвоєнний період. Один з найяскравіших прикладів педагогів-експериментаторів був В. Пришгода. Його основні ідеї полягали у створенні єдиної школи, диференціації, трудової і виробничої школи, запровадженні індивідуального навчання, зосередженні уваги на колективному вихованню, науковому управлінні школою, зміцненні шкільного самоврядування, шанобливому ставленні до дитини.

Ключові слова: національні меншини, волинські чехи, педагогічні розвідки, польська шкільна освіта, чеське шкільництво, реформи освіти, Чеська Матиця Шкільна, Чеське товариство імені Ян-Амос Коменського, педагог Вацлав Пришгода.

Iuliia Bereziuk. Radana Merzova. Pedagogiczne badania dotyczące Czechów wołyńskich na Ukrainie

W artykule przeanalizowano integrację mniejszości narodowych zamieszkujących na terenie współczesnej Ukrainy w XIX i na początku XX wieku, w tym Czechów wołyńskich, w społeczeństwo ukraińskie. Autorzy opisują historyczny, kulturowy oraz aktywny pedagogiczny wpływ Czechów wołyńskich na rozwój kultury, gospodarki i edukacji ówczesnej Ukrainy. Wskazano, że zrozumienie znaczenia tworzenia systemu edukacji narodowej i szkolnictwa dla kształtowania demokratycznego i rozwiniętego społeczeństwa przyczyniło się do powstania instytucji kulturalno-oświatowych, które

działały na terenie Ukrainy.

Mniejszości te napotykały na pewne trudności w rozwoju szkolnictwa, w tym barierę językową, problemy finansowe, przestarzałe metody i formy nauczania oraz szczególnie na kontrolę ze strony rosyjskiego rządu. W artykule zaznaczono, że ważną rolę w wspieraniu edukacji wśród Czechów pełniły organizacje społeczne, takie jak Czeskie Towarzystwo im. Jana Amosa Komeńskiego oraz Czeska Matyca Szkolna. Zakładały one szkoły, wspierały je finansowo i organizowały działania kulturalno-oświatowe.

W latach 30. XX wieku sytuacja polityczna w ZSRR doprowadziła do zamknięcia wielu szkół narodowych, w tym także czeskich, jako elementu polityki likwidacji mniejszości narodowych. Pomimo trudności, Czesi wołyńscy zdołali zachować swoje osiągnięcia edukacyjne i kulturowe dzięki organizacjom i inicjatywom społecznym, co przyczyniło się do rozwoju instytucji edukacyjnych nawet w okresie międzywojennym.

Jednym z najważniejszych przykładów pedagogów-eksperymentatorów był Wacław Przygoda. Jego główne idee opierały się na stworzeniu jednolitej szkoły, różnicowaniu nauczania, szkole pracy i produkcyjnej, wprowadzeniu indywidualnego nauczania, skupieniu uwagi na wychowaniu zbiorowym, naukowym zarządzaniu szkołą, wzmocnieniu samorządu szkolnego oraz szacunku wobec dziecka.

Słowa kluczowe: *mniejszości narodowe, Czesi wołyńscy, badania pedagogiczne, polska edukacja szkolna, czeskie szkolnictwo, reformy edukacji, Czeska Matyca Szkolna, Czeskie Towarzystwo im. Jana Amosa Komeńskiego, pedagog Wacław Przygoda.*

Iuliia Bereziuk, Radana Merzova. Pedagogical Research on the Volyn Czechs in Ukraine

The article analyzes the integration of national minorities, particularly the Volyn Czechs, into Ukrainian society. The authors describe the historical, cultural, and active pedagogical influence of the Czechs, who understood the importance of education for the development of any society and sought to create cultural and educational institutions in Ukraine in the 19th century. They faced certain difficulties in the development of school education, including language barriers, financial problems, outdated methods and forms of teaching, and especially the control of the Russian government. The article notes that public organizations such as the Czech Society named after J. A. Comenius and the Czech School Matice played an important role in supporting education among the Czechs. They established schools, provided financial support, and organized cultural and educational events. In the 1930s, the political situation in the USSR led to the closure of many national schools, including Czech ones, as part of a general policy of eliminating national minorities. Despite the difficulties, the Volyn Czechs managed to preserve their educational and cultural achievements through organizations and community initiatives, which contributed to the development of educational institutions even during the interwar period. One of the most notable examples of experimental educators was V. Příhoda. His main ideas included the creation of a unified school, differentiation, labor and production schools, introducing individualized learning, attention to collective upbringing, scientific management of school work, school self-government, and a respectful attitude towards children.

Keywords: *national minorities, Volhynian Czechs, pedagogical research, Polish school education, Czech schooling, educational reforms, Czech School Matice, Czech Society named after John Amos Comenius, educator Václav Příhoda.*

Постановка проблеми. Стан взаємодії українського народу з іншими, зокрема слов'янськими народами, які проживають на території сучасної України, може слугувати показником його реальної вираженості демократизму, гуманізму та толерантності.

Політичний і культурний розвиток сучасної України багато в чому сьогодні залежать від наявності адекватної інтеграції особливостей національної історії культури як українських, так і інших народів, які тут проживають, зокрема поляків, чехів, німців, євреїв та інших національностей. Для цього потрібно знати як сучасні тенденції діяльності національних

меншин, які проживають в Україні, так і їх минуле, історію творення українського суспільства.

Досвід проживання, економіки, ведення господарства, організації освіти, культурні здобутки національних меншин в Україні розширює можливості духовного зростання кожної нації, кожного народу, сприяє урізноманітненню зв'язків між народами, розвитку виробничих, економічних, культурних, духовних цінностей, слугує вдосконаленню сучасної системи освіти.

Найбільш яскраво національна політика виявлялася в галузі освіти та шкільництва, що так чи інакше впливає на культурний та освітній розвиток України.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. *Методологічним підґрунтям для розв'язання даної проблеми є матеріали Європейської культурної конвенції (1954 р.), яка утверджує бачення «спільної культурної спадщини», де також встановлюється необхідність міжкультурної освіти; Європейської хартії регіональних мов або національних меншин (1992 р.), яка регулює питання збереження та розвитку національних культур; Рекомендації Комітету міністрів: щодо підготовки вчителів у викладанні міжкультурного розуміння, зокрема в контексті міграції (1984); Закон «Про сприяння транскордонному співробітництву між територіальними громадами чи органами влади у сфері культури» (2001 р.); Державний освітній стандарт; Закон України «Про освіту» та ін.*

Педагогічні розвідки відносно освіти, шкільництва національних меншин, які проживають на території сучасної України, були і залишаються предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних учених: М. Бармак, О. Джус, І. Опанащук, З. Нагачевська, В. Павленко, Л. Шиляр, С. Черепанова, Є. Чорна та ін. Примітно, що останніми роками зріс інтерес науковців до вивчення культурних, економічних, духовних надбань представників національних меншин у сфері освіти (А. Богущ, Л. Воротняк, Р. Главачек, М. Солдатюк, Д. Чернілевський, О. Щеглова та ін.).

Вважаємо, що важливою умовою зацікавлення дітей та молоді культурою та традиціями свого й інших етносів є створення полікультурного освітнього середовища в навчальному закладі, яке б органічно пов'язувалось з їхніми інтересами, бажаннями, мотивами та очікуваннями.

Попри численні дослідження, низка аспектів педагогічних здобутків та викликів шкільництва національних меншин потребує детального вивчення. Слід розглянути наявні методики та підходи педагогічних розвідок щодо польського, німецького та шкільництва інших національних меншин, які проживають на території сучасної України.

Відповідно **метою статті** нашої статті є висвітлення педагогічних розвідок, здобутків волинських чехів стосовно освіти та шкільництва на території сучасної України з другої половини 19 століття до середини 20 століття.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX ст. чехи почали переїздити на запрошення царського уряду тодішньої російської імперії на територію сучасної України, а саме в Волинську та Київську губернії, де і активно починають виникати громадські об'єднання етноменшин. Вони, як суспільне явище, зародилися і розвивалися на тлі й у тісному взаємозв'язку з суспільно-політичними, соціально-економічними, культурно-освітніми процесами, які відбувалися в Україні в другій половині XIX на початку XX століття. Серед них були створені й громадські об'єднання чехів.

Чехи розуміли необхідність освіти для матеріального благополуччя. На їх історичній Батьківщині, в Богемії більшість людей були грамотними. Там в кожному населеному пункті була школа. Якщо раніше побутовала система навчання латинської школи, то в 19 столітті широкого розповсюдження набуває навчання рідною мовою, яке проникає й утверджується у всіх сферах суспільного життя Чехії. Завдяки цьому, чехи наприкінці XIX ст., були одним з найосвіченіших народів в Європі.

І тому при переїзді чехи були незадоволені недостатньою кількістю шкіл в Україні, а кількість була затверджена Міністерством народної освіти.

До того ж 8 жовтня 1887 р. побачив світ закон «Про підпорядкування іновірських шкіл Південно-Західного краю відомству Міністерства Народної Освіти», який передбачав поширення з боку держави дієвого контролю над школами, формування навчальних програм відповідно до загальноросійських вимог, введення російської мови викладання та ін. [11].

Труднощі в шкільництві національних меншин виникли особливо стосовно мови навчання, бо вчителі-чехи не володіли російською мовою, потрібно було організовувати для них спеціальні курси. Також зростала необхідність фінансової підтримки чеських шкіл та їх будівництва. На ці проблеми відреагували організації Волинської губернії. Так, Волковийське чеське товариство виділило на школу 245 руб. в рік і близько трьох десятин землі, взяло на себе опалення, ремонт і страхування шкіл, Кобчинське товариство виділило 250 руб., 2 десятини землі та придбало для школи будинок [1].

Поступово почалось поширення культурно-просвітницького руху в чеських спільнотах. Так, в Київській губернії 19 вересня 1907 р. було зареєстровано Статут Чеського благодійного й освітнього товариства імені Я.А. Коменського. Важливим напрямком діяльності чеського товариства було розповсюдження чеської мови й здобутків національної культури серед чеських селян-колоністів в Україні, а також сприяння розвитку освіти в чеських поселеннях та надання їм матеріальної допомоги.

Як визначалось Статутом, для досягнення мети відповідно розвитку своїх засобів товариство могло: засновувати притулки, лікарні, гуртожитки, їдальні, школи, училища та інші навчальні заклади; отримало право на проведення масових публічних заходів: лекцій, вистав, музичних і танцювальних вечорів, благодійних базарів, екскурсій тощо; друкувати періодичні видання для народного читання [7].

На увагу заслуговує положення про місцеву шкільну раду, що мала клопотатися виключно шкільними питаннями та отримувала право делегувати свого представника до Центрального комітету товариства [5].

У перші роки після заснування, головні зусилля товариства ім. Я.А. Коменського були спрямовані на відкриття в Києві чеської школи, задля чого протягом вересня-жовтня 1907 року товариство провело благодійну компанію по збору необхідних для національного освітнього закладу коштів, які були використані для переобладнання під школу орендованого приміщення. Попечитель Київського навчального округу вже 19 жовтня 1907 року дав дозвіл на відкриття «приватного училища 3-го розряду для хлопчиків-чехів Ярослава Боучека», і через кілька днів тут розпочалося навчання.

Враховуючи національно-культурні запити співвітчизників, серед інших загальноосвітніх дисциплін в училищі викладалася чеська мова, якою учні користувалися як в навчальному процесі, так і в позанавчальний час. Товариство імені Я.А. Коменського постійно клопоталося справами чеського училища, надаючи закладу підтримку, насамперед матеріальну, кошти для якої збиралися в ході проведення різних благодійних акцій. З ініціативи товариства в Києві також було організовано фонд чеської школи і громадський комітет, до складу якого увійшли відомі чеські підприємці Г. Індржішек, А. Дуда, А. Шварц та інші. Протягом 1910-1911 років на шкільні потреби комітетом було зібрано кілька тисяч карбованців, які планувалося використати для купівлі землі під будівництво нового шкільного приміщення та на інші потреби. Цілеспрямована діяльність педагогічного колективу та всебічна підтримка училища чеською громадою сприяли його перетворенню в авторитетний навчальний заклад, в якому в 1913-1914 навчальному році навчалось близько ста дітей і працювало троє вчителів.

З цією метою у 1911 р. члени товариства неодноразово виїздили в місця компактного проживання чехів на Волинь, Київщину, Поділля та Південну Україну для ознайомлення чеської меншини й української громадськості провінцій з кращими творами чеських і

слов'янських письменників. Для цього товариство організувало пересувну чеськомовну бібліотеку.

Просвітницька діяльність зосереджувалася в основному в школах. Чеське шкільництво на Волині являло собою два типи освітніх закладів – державні та приватні. За архівними даними, у воєводстві протягом 20-х рр. 20 ст. функціонували як державні лише початкові школи з чеською мовою навчання і станом на 1921 р. таких шкіл нараховувалося лише сімнадцять. Найбільша кількість державних початкових чеських шкіл знаходилася в місті Луцьку та Луцькому повіті, де проживало на цей час 5271 чехів, зокрема в селах Баківці, Боратин Чеський, Нове Теремно, Старе Теремно, Шклінь, Озеряни Чеські, Княгинінок, Струмівка, Копче та ін. Більшість учителів у початкових чеських школах були чеського походження, нерідко одержали освіту в Чехії, однак були серед них й поляки та українці, як, наприклад, у колоніях Баковці, Нове Теремно й Струмівка Луцького повіту.

В 30-их роках 20 століття в чеському шкільництві на території сучасної України виникає ще ряд труднощів.

В умовах посилення національного тиску від уряду щодо національних меншин та запровадження утравістичної освіти прагнення чеської громади зберегти свою культуру та мову виявилось, перш за все, в організації широкої, розгалуженої сітки приватних початкових та середніх шкіл з чеською мовою навчання, що утворювалися чеською громадською організацією Чеська Матица Шкільна (далі – ЧМШ).

ЧМШ була організована в грудні 1923 р. на установчих зборах в Луцьку, в яких взяли участь 192 представники чеських поселень Волині. У статуті, зареєстрованому 4 жовтня 1923 р., зазначалося, що товариство «має на меті підтримку освіти серед чеського населення у Волинському воєводстві, стоїть поза усякими політичними організаціями і єдиним його завданням є розвій чеського шкільництва та освіти з виключенням усякої політичної діяльності». Станом на 1929 р. ЧМШ утримувала 11 шкіл, зокрема у Дубенському повіті було чотири школи, в Рівненському – дві, в Луцькому та Здолбунівському – по три [5]. Певна робота проводилась і в тих поселеннях волинських чехів, які залишилися проживати на території Житомирської, Київської, Вінницької областей.

У 1931 р. на засіданні ВУЦВК також було порушене питання про становище чеських шкіл. Було відмічено, що місцеві органи не цікавляться станом чеських шкіл, які працюють без будь-якого контролю з боку радянської влади. Далі зазначалося: «Чеські школи із всіх інших національних шкіл знаходяться в найважчому становищі... Не вистачає чеської літератури, підручників, 18 початкових шкіл були забезпечені вчителями лише на 60%, шість шкільних закладів взагалі були закриті через відсутність вчителів». Вчителі-чехи критикували національну політику радянської держави, мали тісний зв'язок із Чехословаччиною, що не могло подобатися тодішній владі. Так, мешканці кримської колонії Богемка навіть змушені були звертатися до радянських органів з проханням залишати в Богемці єдиного на той час вчителя-чеха Ф. Гуріха, якого виселяли за межі Радянської республіки в Чехословаччину [7].

Отже, становище чеської освіти на теренах Радянської України було складним. Головне, що турбувало державу, це відсутність контролю за школами. А в школах, як свідчать архівні та мемуарні матеріали, не вистачало підручників, методичної літератури, вчительських кадрів. Навіть в умовах українізації, не обійшлося без перегинів, в результаті чого закривалися школи національних меншин [6]. Якщо в 1926-1927 навчальному році на Волині працювало 26 чеських державних початкових шкіл, то через десять років у 1936-1937 навчальному році таких шкіл нараховувалося всього п'ять.

Важливою подією в історії чеського шкільництва було заснування чеської школи в Луцьку, навчання в якій почалося в січні 1929 р. У перший рік роботи в ній навчалося 15 учнів 1–3 класів, а кожного наступного навчального року кількість учнів і класів зростала. У 1934 р. на подарованій Вацлавом Земаном, власником пивоварні в Луцьку, ділянці землі

побудували нове приміщення школи, у якому, окрім школи, були бібліотека й осередок ЧМШ. Так, у 1933 р. в школі функціонувало вже шість класів, а з 1934 р. Луцька чеська школа давала повну семирічну освіту. У цей час у ній навчалося 132 учні. Цікаво зазначити, що в старших класах (5–7) чеської школи навчалося більше учнів, ніж у початкових. Так, у 1934–1935 н. р. в 1–3 класах навчалося 44 учні, а в 4–7 – удвічі більше, 89.

Вірогідно чеські колоністи переводили до цієї школи дітей, які здобули початкову освіту в двомовній державній школі. Така тенденція зберігалася й до останнього навчального року в чеській школі – 1938–1939 рр., коли Луцьку чеську школу закінчила найбільша кількість випускників – 134. Луцька школа стала для чеської общини центром громадського та культурного життя [5].

Важливим осередком чеської освіти та культури залишалася Луцька чеська школа, заснована у 1929 р. З 1934 р. Луцька чеська школа давала повну семирічну освіту. В цей час в ній навчалося 132 учні. Цікаво зазначити, що в старших класах (5–7) чеської школи навчалося більше учнів, ніж у початкових. Так, у 1934–1935 навчальному році в 1–3 класах навчалося 44 учні, а в 4–7 класах – 89 учнів, майже вдвічі більше. Вірогідно чеські колоністи переводили до цієї школи дітей, які здобули початкову освіту в двомовній державній школі. Така тенденція зберігалася і до останнього навчального року в чеській школі – 1938–1939 рр., коли Луцьку чеську школу закінчила найбільша кількість випускників – 134 особи [5]. Тому відчувалася гостра потреба в розширенні приміщення школи. Польська влада не дозволяла відкривати нове приміщення для чеської середньої школи в Луцьку, пояснюючи це непристосованістю приміщення, тоді як деякі польські школи знаходилися в значно гіршому стані [5]. Тому в таких умовах утисків і обмежень єдиним осередком збереження чеської освіти залишалася Чеська Матіца Шкільна, заснована в 1923 році.

У 1938 р. почалася кампанія щодо закриття національних шкіл в Україні як шкідливих, «вогнищ буржуазно – націоналістичного впливу на дітей». Постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 29 червня 1938 р. було проведено реорганізацію 888 особливих початкових національних шкіл в російські та українські, серед них було закрито і 19 чеських шкіл в УРСР. У 1939 р. остаточно було ліквідоване національне районування та усі чеські ради реорганізовані в звичайні [5].

Отже, наприкінці 30-х років 20 ст. тоталітарний режим в СРСР остаточно переходить від політики «коренізації» до ліквідації національних органів самоуправління та національних закладів освіти.

Після 1921 р. частина Волинської губернії, де мешкала більшість волинських чехів, відійшла до Польщі. У новоутвореному Волинському воєводстві станом на 1921 р. проживало 25 405 чехів, що становило 1,8 % усього населення краю. Чеське населення концентрувалося переважно в центральних і південно-східних повітах воєводства – Луцькому, Володимир-Волинському, Дубенському, Рівненському, Здолбунівському, у містах Луцьку, Рівному, Здолбунові. Незначна кількість чехів проживала на теренах Ковельського, Горохівського та інших повітів Волині. Просвітницький рух у чеських поселеннях набуває надзвичайної активності та різновекторності.

Особливо це стосується культурно-освітнього напрямку: організація гімнастичних товариств й участь у міжнародних спортивних змаганнях, заснування та утримання шкіл і бібліотек, робота аматорських театрів, хорів, духових оркестрів, часописів. Поряд з державною початковою школою в чеських поселеннях функціонувала й приватна школа. Традиції заснування та підтримки громадських шкіл серед чеського населення продовжувались і в період міжвоєн'я. Напрямами освітньої діяльності ЧМШ були заснування й утримання навчальних закладів; освітніх курсів для дорослих; видання підручників чеською мовою; організація бібліотек та громадських читалень тощо. Станом на 1929 р. ЧМШ утримувала 11 шкіл, зокрема в Дубинському повіті – чотири, Рівненському – дві, Луцькому – три, Здолбунівському – три. Організація оплачувала роботу вчителів і забезпечувала школу всім необхідним, купувала підручники для дітей із малозабезпечених

сімей, організовувала обіди для учнів, а також, за необхідності, купувала будинки для шкіл. Так, з ініціативи керівника осередку ЧМШ у колонії Бачанівка Дубинського повіту Антоніна Боchema побудована школа.

Як приклад виданих постатей, вихідців з волинських чехів, можемо навести життя та діяльність чеського педагога-експериментатора Вацлава Пршигоди. Він розробив власну концепцію реформування національної освіти, започаткував використання в Чехословаччині тестів як ефективного інструмента вимірів у педагогічній діагностиці. Магістральний напрямок розвитку освіти у Чехословаччині був втілений дослідником у моделі єдиного навчального закладу з внутрішньою диференціацією змісту шкільної освіти. В. Пршигода послідовно обґрунтував необхідність проведення глибоких реформ як у внутрішній структурі шкільної роботи, так і у зовнішній шкільній організації. Аналіз системи внутрішнього управління в межах школи дозволив реформатору обстоювати переконання в необхідності створення нової шкільної організації. Шкільна організація, відповідно до концепції В. Пршигоди, становить єдиний навчальний заклад із диференційованою внутрішньою структурою і складається з першого та другого («колегіум»), третього («атенеум») і четвертого ступенів.

Нову концепцію реформ освіти в Чехословаччині В. Пршигода сформував у своїй праці «Рационалізація освіти» (1930) [6], у котрій він опрацював досить великий обсяг теоретичних і експериментальних даних. Його головні ідеї – єдина школа, диференціація, трудова і виробнича школа, індивідуальне навчання, колективне виховання, наукове управління роботою школи, шкільне самоуправління, повага до дитини були апробовані в Сполучених Штатах Америки. Педагог вважав, що у центрі уваги має перебувати індивідуальність учня та диференціація процесу навчання. А зміст, методи та форми навчання можна пристосовувати і змінювати. Учений зазначав: «Нова організація навчального процесу великою мірою обумовлена індивідуальністю школяра, і тут відповідальність за успіх в роботі лягає і на школу, і на самого учня. Найважливішою одиницею праці вже є не час, а сама праця. Праця стає константою, час має змінну вартість. Якщо не бажаєш збільшувати тривалість учнівського навчання, мусиш змінювати об'єм та методику максимальних і мінімальних програм, їх якість та ін.» [10]

Праця стає головним принципом активної школи, в якій дитині створюються умови для розвитку природних здібностей. Найкращими методами для цього є проблемні та проєкційні методи. Метою школи є соціальне, моральне та економічне піднесення шкільної організації.

Варто наголосити, що тогочасна роздробленість шкільної організації була нерациональною. Вона не давала однакового права вчитися, можливості провести кваліфікований відбір у середніх навчальних закладах і примушувала передчасно вирішувати майбутнє дитини.

У своїй концепції реформування освіти В. Пршигода наголошував: «Уся дошкільна діяльність повинна мати для учня, починаючи з першого класу, смисл і повинна відповідати його потребам. Отже, глобалізація прямує до цілісності окремих компонентів шкільної роботи, а також, до систематизованої єдності, яка є наслідком концентрації філософської школи Гербарта» [2; 3; 4].

У дидактиці під глобальним підходом розуміється навчання на основі принципу цілісності, який не виділяє окремі частини або елементи явища. При такому принципі навчання починається з вивчення конкретного цілісного явища, яке поступово диференціюється або структуризується, тобто на фоні цілого виділяються домінантні ознаки. Це повністю узгоджується з розвитком дитини, відбувається не за принципом від частини, а навпаки – від цілого до частини, а потім знову від частини до нового цілого.

Зауважимо, що одночасно з цим В. Пршигода пише інші статті, в яких ознайомлює педагогічну громадськість тогочасної Чехословаччини з результатами власних і зарубіжних аналітичних досліджень з проблем вивчення рідної мови. Вплив чеського педагога-науковця

Вацлава Пршигоди був помітним не лише в чеських експериментальних школах міжвоєнного періоду, а й практично у всіх школах, де вчителі намагалися покращувати свою роботу на основі результатів.

Висновки. Здійснивши аналіз здобутків волинських чехів в галузі освіти та шкільництва в другій половині 19 століття і в першій половині 20 століття ми з'ясували, що розвиток чеського шкільництва був процес тривалий, системний і багатоаспектний, в результаті якого з'явилися повага та толерантне ставлення до представників різних культур, етносів, з урахуванням їх шаблонів мислення, навчання та виховання, культурних стереотипів та традицій. При цьому в дітей та молоді волинських чехів сформувалось шанобливе відношення до рідної мови, культури, до національних надбань. Слід зазначити, що здобутки волинських чехів в галузі освіти, методик викладання та виховання, реформістські ідеї розширюють знання про дидактичні надбання та застосування їх в сучасному педагогічному процесі. *Перспективи подальших розвідок* даної проблеми мають бути зосереджені на вивченні досвіду чеського шкільництва, зокрема на способах організації освітнього процесу. Необхідно порівняти досвід шкільної освіти волинських чехів з добутками шкільництва інших національних меншин, які проживають на території сучасних Волині та Польщі. Важливо також дослідити аспекти використання дидактичних знахідок шкіл національних меншин в сучасній освіті України.

Список використаних джерел та літератури

1. Бармак М. В. Німецьке, чеське та єврейське населення Волинської губернії (1796–1914 рр.): розселення, господарське життя, міграції. Тернопіль, 1999. 206 с.
2. Березюк О. С., Власенко О. М. Теорія і практика чеських рухів на Волині: духовний феномен : зб. наук. пр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 192 с.
3. Березюк О., Березюк Ю., Процюк І. Умови реформування слов'янської освіти в педагогічних працях Вацлава Пршигоди та Євгена Рихліка. Українська полоністика. 2021. Т. 19. С. 151–160.
4. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. Виховання і культура. 2001. № 1. С. 6–8.
5. Главачек Р., Солдатюк М. Чехи на Дубенщині. Дубно і світ: міжнар. ювіл. наук.-теорет. конф., присвячена 900-річчю м. Дубна, 25–26 серп. 2000 р. Дубно, 2000. С. 27–28.
6. Опанащук І. П. Фізична культура і спорт у Волинській губернії (кінець XIX – початок XX ст.). Житомирщина на зламі тисячоліть / за ред. М. Костриці. Житомир: М.А.К., 2000. 390 с.
7. Солдатюк М. С. Культура, громадське життя та побут волинських чехів. Чехи на Волині: історія і сучасність: матеріали міжнар. наук.-краєзнав. конф. (Житомир–Малин, 2001) / відп. ред. М. Ю. Костриця, В. І. Тимошенко; Житомир. наук.-краєзнав. т-во дослідників Волині, Малин. рай. держ. адм., Малин. рай. рада, Чеське культур.-освіт. т-во «Малинівське». Житомир; Малин: Волинь, 2001. 119 с.
8. Чернілевський Д. В., Гішенічний О. В., Сідячева К. В. Духовна культура особистості: навч. посіб. Київ–Вінниця: Академія креативної педагогіки, 2009. 384 с.
9. Черепанова С. О. Філософія родознавства: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 460 с.
10. Шилляр Л. Є. Національні меншини в політико-правовому просторі України (проблеми культурної самоорганізації та розвитку). Київ, 2002. 196 с.
11. Berezjuk O. Etnografický a historický výzkum volyňských Čechů. Čeština na Volyni. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. P. 133–156.
12. Vazulik J. Dějiny volyňských Čechů. Léta 1868–1914. Praha, 1997. 210 s.

References (translated & transliterated)

1. Barmak, M.V. (1999). *Nimetske, cheske ta yevreiske naseleennia Volynskoi hubernii (1796–1914 rr.): Rozseleennia, hospodarske zhyttia, mihratsii* [German, Czech, and Jewish Population of the Volyn Province (1796–1914): Settlement, Economic Life, Migration]. Ternopil: [b.v.], 206. [In Ukrainian].
2. Berezjuk, O.S., Vlasenko, O.M. (Eds.) (2017). *Teoriia i praktyka cheskykh rukhiv na Volyni: dukhovnyi fenomen* [Theory and Practice of Czech Movements in Volyn: A Spiritual Phenomenon]. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka, 192. [In Ukrainian].
3. Berezjuk, O., Berezjuk, Yu., Protsiuk, I. (2021). *Umovy reformuvannia slovianskoi osvity v pedahohichnykh pratsiakh Vatslava Prshyhody ta Yevhena Rykhlyka* [Conditions for the Reform of Slavic Education in the Pedagogical Works of Václav Přihoda and Yevhen Rykhlyk]. *Ukrainska Polonistyka*, (19), 151–160. [In Ukrainian].

4. Bohush, A.M. (2001). *Dukhovni tsinnosti v konteksti suchasnoi paradyhmy vykhovannia* [Spiritual Values in the Context of the Modern Paradigm of Education]. *Vykhovannia i kultura*, (1), 6–8. [In Ukrainian].
5. Hlavachek, R., Soldatyuk, M. (2000). *Chekhy na Dubenshchyni* [Czechs in Dubno Region]. In: *Dubno i svit: Mizhnar. yuvil. nauk.-teoret. konf., prysviachena 900-richchiiu m. Dubna, 25–26 serp. 2000 r.* [Dubno and the World: Int. Anniversary Sci.-Theor. Conf., Dedicated to the 900th Anniversary of Dubno, August 25–26, 2000]. Dubno, 27–28. [In Ukrainian].
6. Opanashchuk, I.P. (2000). *Fizychna kultura i sport u Volynskii hubernii (kinets XIX – pochatok XX st.)* [Physical Culture and Sport in Volyn Province (Late 19th – Early 20th Century)]. In: *Zhytomyrshchyna na zlami tysiacholit* / Ed. M. Kostrystia. Zhytomyr: M.A.K., 390. [In Ukrainian].
7. Soldatyuk, M.S. (2001). *Kultura, hromadske zhyttia ta pobut volynskykh chekhiv* [Culture, Public Life and Everyday Life of Volyn Czechs]. In: *Chekhy na Volyni: istoriia i suchasnist* [Czechs in Volyn: History and Present]: Int. Sci.-Local Hist. Conf., Zhytomyr–Malyn, 2001 / Eds. M.Yu. Kostrystia, V.I. Tymoshenko. Zhytomyr; Malyn: Volyn, 119. [In Ukrainian].
8. Chernilevskyi, D.V., Hishenichniuk, O.V., Sydiachieva, K.V. (2009). *Dukhovna kultura osobystosti: Navchalnyi posibnyk* [Spiritual Culture of Personality: A Textbook]. Kyiv–Vinnytsia: Akademiia kreatyvnoi pedahohiky, 384. [In Ukrainian].
9. Cherepanova, S.O. (2008). *Filosofia rodoznavstva: Navchalnyi posibnyk* [Philosophy of Family Studies: A Textbook]. Kyiv: Znannia, 460. [In Ukrainian].
10. Shyliar, L.Ye. (2002). *Natsionalni menshyny v polityko-pravovomu prostori Ukrainy (problemy kulturnoi samoorganizatsii ta rozvytku)* [National Minorities in the Political-Legal Space of Ukraine (Problems of Cultural Self-Organization and Development)]. Kyiv, 196. [In Ukrainian].
11. Berezjuk, O. (2020). *Etnografický a historický výzkum volyňských Čechů* [Ethnographic and Historical Research of Volyn Czechs]. In: *Čeština na Volyni*. Olomouc: Univerzita Palackého, 133–156. ISBN 978-80-88278-62-7. [In Czech].
12. Vazulík, J. (1997). *Dejiny volyňských Čechů: Léta 1868–1914* [History of the Volyn Czechs: The Years 1868–1914]. Praha, 210. [In Czech].

Статтю отримано 21.04.2025 року.

Прийнято до друку 16.06.2025 року